

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

המאבק באלילות במקרא – היבטים פילוסופיים ופרשניים

הלל מאלי (hillel.mali@biu.ac.il)

[1] אלילות בגידה ואמון

אָנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים.
לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. (שמי' כ, א; דבי' ה ו-ז)

אֱנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי. (שמי' כ 1; דבי' ה 6 - 7)	אֵל תִּפְנֹו אֶל הָאֱלִילִים וְאֵלֵהִי מִסַּכָּה לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֵם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (וי' 4)
אֱנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי. (שמי' כ 1; דבי' ה 6 - 7)	לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֵל זֶר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֹכֵר. אֱנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (תהילים פא 10 - 11)
אֱנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי. (שמי' כ 1; דבי' ה 6 - 7)	וְאֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵלֵהִים זֹלַתִּי לֹא תִדַע וּמוֹשִׁיעַ אִין בְּלַתִּי. (הושע יג 4)

יובן מלמדנו הדיבר הראשון, שאחד הוא אלהים ו**אותו בלבד חייבים לעבוד**. והשני מצווה, **שלא לעשות כל תמונה של בעל חיים** ולהשתחוות לה, והשלישי וכו' (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ג 91 [שליט, א, עמ' 83])

"החמישייה הראשונה במעלה עניינה כלהלן: על **שלטון היחיד השולט בעולם**. על **פסלי עץ ואבן**, ובכלל תמונות מעשי-ידי אדם. על שאין לשאת את שם האל לשווא. על שיש לעשות בקדושה את היום השביעי הקדוש. על כיבוד ההורים, כל אחד לחוד ושניהם ביחד (פילון האלכסנדרוני, על עשרת הדיברות, 51 [מהדורת דניאל-נטף, עמ' 196])

"כי דבר יי בזה. [...] ר' ישמעאל אומ' בעבו' זרה כתי' מד', שני' כי דבר יי בזה. **שביזה על דיבור הראשון שני' למשה מפי הק'ב'ה' שני' אנכי יי אליך**, לא יהיה לך' (ספרי במדבר קיב [כהנא, עמ' 309])

"לא יהיה לך" - למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך (מכילתא) "אלהים אחרים" - שאינן אלהות אלא אחרים עשאוים אלהים עליהם (מכילתא) ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם (רש"י שמות כ ע"ב ד"ה 'לא יהיה וד"ה 'אלהים אחרים').

[2] אלילות וייצוג:

"ויאמר ה' אל-מושה כה תאמר אל-בני ישראל **אתם** ראיתם כי מן-השמים דברתי עמכם. **יט לא תעשו** אתי אלהי כסף ואלהי זהב **לא תעשו** לכם.

כ מִזְבַּח אֲדָמָה **תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחֹת** עֲלֵיו אֶת-עֹלֹתֶיךָ וְאֶת-שְׁלֹמֶיךָ אֶת-צֹאנֶךָ וְאֶת-בְּקָרְךָ בְּכָל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֹּר אֶת-שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַבְרִיךָ. כֹּא וְאִם-מִזְבַּח אֲבָנִים **תַעֲשֶׂה-לִּי** לֹא-תִבְנֶה אֶתְהֶן גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הַנִּפְתָּ עֲלֶיהָ וְתִחַלְלָהּ. כב וְלֹא-תַעֲלֶה בְּמַעֲלַת עַל-מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא-תִגָּלָה עֲרֹוֹתָךְ, עֲלֵיו. (שמי' כ 18 – 20)

"והנה אנכי יושב בשמים ואני דברתי עמכם לא על ידי אמצעי...וכן הוא 'לא תעשו' לכם 'אתי אלהי כסף ואלהי זהב' כמו 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה' וטעם (שלא) תעשו צורות לקבל כח עליונים ותחשבו כי לכבודי אתם עושים **כאילו יהיו אמצעים ביני וביניכם**" (אב"ע שמי' כ 20) 'אינם צריכים אליהם, **לפי שאלוהים קרובים אליהם**, בכל קראם אותו, והוא ישמעם ויענם לא על ידי מלאך ולא על ידי כוכב ואמצעי אחר שיבקש עליהם' (אברבנאל).

"לא תעשו אתי - לא תעשו דמות שמי המשמשין לפני במרום אלהי כסף. אתי אלהי כסף - בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי, שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הם לפני כאלהות. ואלהי זהב - בא להזהיר שלא יוסף על שְׁנֵים, שאם עשית ארבעה, הרי הם לפני כאלהי זהב. לא תעשו לכם - שלא תאמר: הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים, לכך נאמר: לא תעשו לכם (רש"י)

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם - **ואין לדמותי בשום עניין**, ולכך: לא תעשו אתי אלוהי כסף וזהב, כי כולם אין; אבל אם תרצו לעבוד אותי, תעשו לי - לשמי, מזבח אדמה. (ר' יוסף בכור שור [מאה 12]).

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם - צוה שיאמר להם: אחרי שראיתם בעיניכם כי מן השמים דברתי עמכם, ואני הוא האדון בשמים ובארץ, **אל תשתפו עמי אלהי כסף ואלהי זהב כי אין לכם צורך אתי לעזר אחר**. ושיעור הכתוב: לא תעשו אתי

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

אלהי כסף ואלהי זהב. ולדעתי פירושו: לא תעשון אלהי כסף ואלהי זהב להיות לכם לאלהים אתי ולא תעשו לכם כלל - הזהיר מן האמונה בהם, וחזר והזהיר מן העשייה לבדה, כענין "ופסל ומצבה לא תקימו לכם" (רמב"ן).

"[...זוהי ממה שיתבאר לכם ממני שאינני גוף וגויה, ולזה ראוי לכם שלא תעבדו לאחד מהנמצאות הבעלי גוף...], ואמר: לא תעשון בנייני בית המקדש צורות לנוי של כסף או של זהב שיביא לחשב בהם שיהיו אלוהות, כמו צורות האדם וצורות הכוכבים ומלאכי השרת, לפי מה שיחשבו האנשים שתהיה צורתם, כי אלו יתכן שיטעו בהם האנשים ויחשבו שיהיו אלוהות, לעוצם מעלתם על שאר הנמצאות ולהיותם בעלי שכל. ואעפ"י שכבר באה המצוה לעשות שם "שנים כרובים זהב" (שמי' כה, יח) שהם על צורת בן אדם, הנה הזהיר מעשות מהם יותר, [...] (רלב"ג).

*[3] בכל המקום אשר אזכיר את שמי:

בכל אתר דאשרי שכינתי לתמן אשלח ברכתי לך ואברכיך (אונקלוס) "בכל אתרא דאשרי שכינתי **ואנת פלח קדמי** תמן אשלח עלך ברכתי ואיבריכיך" (יונתן) οὐ ἔδην ἐπινομάσω τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ, καὶ ἤξω πρὸς εὐ καὶ εὐλογήσω σε.

"בכל אתרא די תזכרון ית שמי בצלו אתגלי בממריה עליכון ואברך יתכון: (ניאופיטי) (שולי הגליון): "אתר דאת קאים לצלוי בשמי קדישי מימרי אתגלי עליכו ומברך יתכון"

"בכל אתר די תד [ב] <כ>רו ית שמי קדישא מימרי מתגלי עליכון ומברך יתכון" (FTV Ex); "בכל אתר דתזכרון ית שמי קדישא מימרי מתגלי עליכון ומברך יתכון" (תרגום ירושלמי, ירושלים תשס"ח); "ובאתרה דתזכר ית שמי תמן איתי לידך ואברכך" (שומרוני); "בכל אתר די תזכרון ית שמי קדישה ממרל זתגלי עליכון ויתברך יתכון" (Klein, Genizah Manuscripts, MS F.); "בכל אתרו דתזכרו / תזכרו / תזכרו / תזכרו" (פשיטא)

"רי' יאשיה או' בכל מקום אשר אזכיר את שמי, זה מקרא מסורס. שבכל מקום שאני נגלה עליך שם תהא מזכיר את שמי והיכן אני נגלה עליך בבית הבירה, אף אתה לא תהא מזכיר את שמי אלא בבית הבירה. מיכן אמרו שם המפורש אסור ליאמר בגבול" (ספרי במדבר לט [כהנא, א, עמ' 106]) ". "הלל הזקן און [מר] למקום שלי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי. אם אתה תבוא לביתי אני אבא לביתך, אם אתה לא תבוא לביתי אני לא אבוא לביתך שנ[אמר] 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך' תוספתא סוכה ד, ג) "...מנין אפילו אחד שני 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך' (אבות ג, ו)

"וּשְׁמֵם אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ לֹא לְשִׁמְעַע-עַל-פִּיךָ. " (שמי' כג 13); "אַתְּכֶם וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא-תִזְכְּרוּ וְלֹא תִשְׁבְּעוּ" (יה' כג 7) "...וְאָמַר הַסֵּף כִּי לֹא לְהִזְכִּיר בְּשֵׁם ה' ". (עמ' ו 10); "הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁבַּע שְׁמוֹ. " (יש' יב 4) "...הַנְּשַׁבְּעִים בְּשֵׁם ה' וּבְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכְּרוּ לֹא בְּאֶמֶת וְלֹא בְּצִדְקָה" (יש' מח 1) "וְאֵנְחָנוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נִזְכְּרוּ. " (תה' כ 8); "...מִן-הַלְוִיִּם מְשֻׁרְתִים וְלְהִזְכִּיר וְלְהוֹדוֹת וְלְהַלֵּל לְה' ". (דהיי"א טז 4) "שְׁמַעוּ אֵימִים אֵלַי וְהִקְשִׁיבוּ לְאִמִּים מְרֻחָקֹת ה' מִבְּטָן קְרָאֲנִי מִמְּעֵי אֲמִי הִזְכִּיר שְׁמִי" (ישעיהו מט 1)

"יח ויעתק משם הרהר... ויבן-שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'". (בר' יב 8) ד אל-מקום המזבח אשר-עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם ה'". (ג' 4) "לג ויטע אשל בבאר שבע ויקרא-שם בשם ה' אל עולם. (כא 33) "ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה'". (כו 25) "כד וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם ה'". (מלי"א יח 24)

אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי (רש"י) 'אצווה להזכיר שמי ולהשרות שכינתי' (ר' יוסף בכור שור) 'בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי שוכן שם... אם תבוא אל המקום הנזכר לשמי לבקר אותי, גם אני אבוא אליך וברכתך' (אבי"ע) "היה לך לומר 'תזכיר' כי בכל מקום שזכיר אדם שמו של הקדוש ברוך הוא בבית התפלה או בשאר המקומות שם יתברך העובד' (רבינו בחיי, שמי' כ 24). "ובהיפוך: 'וכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך' – אשר תזכיר את שמי' (ר' שלמה פרחון, מחברת הערוך, א, הדקדוק, שער החילוף, ז ע"ב[מאה 12] < הבניין מחליף את משמעותו וגוף ראשון = גוף שני) 'יש אומרים 'אזכיר' כמו 'תזכיר', בחילוף אותיות א"ת ב"ש ונכון הוא" (ריטב"א [מובא במדרש שמואל, למסכת אבות ג, ו]) "אזכיר את שמי – אל"ף במקום תי"ו. ואולי תיקון סופרים הוא אחר איסור הבמות" (ר' משה יצחק אשכנזי טדסקי 1821 – 1898), פירוש הואיל משה, תורה, עמ' 86); "נראה לי ששיעורו מעיקרא "בכל מקום (ובלי ה"א הידיעה) אשר תזכיר... את שמי שם... ואבוא אליך וברכתך' כלומר בכל מקום שהוא מקום קדוש... ותקון חכמים הוא שהוסיפו ה"א הידיעה ('המקום') והשמיטו וי"ו החיבור של 'ואבוא' כדי שתהא הכוונה על בית המקדש או על המשכן' (אברהם כהנא, שמות, עמ' 65).

[4] פסל ומסכה והיעדר הראיה

יא ויתקרבנו ונעמדותו תחת הקר והקר בער באש עד-לב השמים חשך ענן וערפל. יב וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעיים ותמונה איניכם ראים זולתי קול. יג ויגד לכם את-בריתו אשר צנה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על-שני לחות אבנים. יד ואתי צנה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה. טו ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל-תמונה כיום דבר ה' אליכם בחורב מתוך האש. טז פן-תשחתו ונעשיתם לכם פסל תמונת כל-סמל תבנית זכר או נקבה. יז תבנית כל-בהמה אשר בארץ תבנית כל-צפור כנף אשר תעוף בשמים. יח תבנית כל-רמש באדמה תבנית כל-דגה אשר-במים מתחת לארץ. יט ופן-תשא עיניך השמימה וראית את-השמים ואת-הקרח ואת-הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחית להם ועבדתם אשר חלק ה' אליהם אתם לכל העמים תחת כל-השמים. כ ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרם להיות לו לעם נחלה כיום הזה. (דברים ד)

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

והוא נגלה במעשיו ובחסדיו, וניכר יותר מכל (יצור), אולם תמונתו וגדלו (מדתו) נעלמו מעינינו, וכל חומר. ואם יקר הוא, נבזה כדי לעשות ממנו את צלמו, וכל מלאכת מחשבת לא תצלח למצוא את דמות מראהו כי אין אנו רואים את דמותו ואין הוא עולה במחשבתנו ואין לנו הצדקה לשוות אותה לעינינו (יוסף בן מתתיהו, נגד אפיון, מאמר שני כב)

[5] עגל ולוחות

"וַיִּדְבַר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר כִּי שַׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. ח סְרוּ מִהַר מִן-הַדָּרָךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֶּכֶה וַיִּשְׁתַּחֲוּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". (שמי' לב 7)

"ואף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלף ממצרים ויעשו נאצות גדלות. (נחמיה ט 17 – 18) יעשו עגל בחרב / וישתחוו למסכה. / וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב / שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים (תהי' קו 19 – 21) 'כח וינעץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם **רב-לכם מעלות ירושלים** הנה אלהיך ישראל אשר העלף מארץ מצרים (מל"א יב 28).

"הם ביקשו רק כי יהיה אתם תמיד נעבד מוחש, אליו יוכלו לרמוז מדי ספרם את נפלאות אלוהיהם... כל חטא העגל לא היה אפוא יציאה מעבודת אל מוציאם ממצרים, כי אם עברה על אחת ממצוותיו, כי הוא יתי' אסר את עבודת התמונות, והם עשו להם תמונה" (הכוזרי, מאמר ראשון, צז, תרגום יהודה אבן-שמואל)

וַיִּתֵּן אֶל-מֹשֶׁה כְּכֹלֹה לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחֹת הַעֲדֹת לַחֹת אֲבֹן כְּתָבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים. (ל 18)	וַיִּרְא הָעָם כִּי-בִשְׁשׁ מִשֶּׁה לָּרֹדֶת מִן-הַהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל-אֶהָרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי-זֶה מִשֶּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מַה-הָיָה לוֹ (לא 1)
'סְרוּ מִהַר מִן הַדָּרָךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם' (לב 8)	

עלילה – שמות

ויפן וירד משה מן-ההר ושני לחות העדת בידו

לחות כתבים משני עברייהם מזה ומזה הם כתבים.

והלחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא

חרות על-הלחות.

וישמע יהושע את-קול העם ברעה ויאמר אל-משה קול מלחמה במחנה. ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע. ויהי כאשר קרב אל-המחנה

וירא את-העגל ומחלת ויחר-אף משה

וישלף מידו את-הלחות וישבר אתם תחת ההר.

ויקח את-העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר-דק ויזר על-פני המים וישק את-בגדי ישראל.

ט בעלתי ההר לקחת לוחות האבנים לוחות הברית אשר-ברת ה' עמכם [...] י ויתן ה' אלי את-שני לוחות האבנים כתבים באצבע אלהים... ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את-שני לוחות האבנים לוחות הברית. יב ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מן-הדרך אשר צויתם עשו להם מסכה. [...] טו ואפן וארד מן-ההר וההר בער באש ושני לוחות הברית על שתי ידי. טז וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר מן-הדרך. (דבי' ט)

שמות	דברים
יט ויהי כאשר קרב אל-המחנה וירא את-העגל ומחלת	טז וארא והנה חטאתם ליהנה אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר מן-הדרך אשר-צנה ה' אתכם.
ויחר-אף משה	
וישלף מידו את-הלחות וישבר אתם	יז ואתפש בשני הלחות ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם.
תחת ההר.	לענייכם.

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה [...] ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל (דברים לד י-יב). "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר: 'ואשברם לעיניכם' (דברים ט, יז), והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר: 'אשר שברתי' (דברים י, ב) - ישר כוחך ששברתי" (רש"י שם)

כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח והשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלים כדרך כל משליכי משאוי כשאין בהם כח לשאת" (רשב"ם) "לא היה ההשלכה כמטה את ידו ונופל מה שבהם, אלא שלקחם בידי והשליך בכוח (העמק דבר)

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

וַיִּשְׁבֶּר אֶתְכֶם תַּחַת הַהָר (שמות) "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל-דִּבְרֵי ה' וַיִּשְׁכַּם בְּבִקְרָו וַיָּבִין מִזֶּבֶחַ תַּחַת הַהָר" (כד 4)

"[...] גם הוא חרה אפו וישלך מידי את הלוחות, שהרי הואיל והפר העם את הברית, מן הראוי היה לבטל את תעודת הברית. וישבר אותם תחת ההר דווקא, **במקום שבו נכרתה הברית**". (קאסטו)

"ומרוב קנאת משה, שבר הלוחות, שהיו בידיו כמו שטר עדות, והנה קרע שטר התנאים, וזה היה לעיני כל ישראל, כי כן כתוב... וכבר אמרתי לך בתחילת הפרשה משל בעל נעורים, ולוחות הברית הם השטר, וקרע שטר העדות". (אב"ע)

"רצה משה לשבור את לב העם ולהסעיר דעתם". (העמק דבר, שמות לב טו)

חרט: "וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּצַר אֹתוֹ בְּחָרֹט וַיַּעֲשֶׂהוּ יַגְלֵל מִסֶּכָּה; "קח-לךְ גִּלְיוֹן גָּדוֹל וְכָתַב עָלָיו בְּחָרֹט אָנוּשׁ (ח 1) וְאֵל [...]" LXX: "ἐπλάσεν αὐτὰ ἐν τῇ γραφίδι καὶ ἐποίησεν αὐτὰ μόσχον"

וַיִּצַר קָתִיבָה בְּזִיפָא (אונקלוס); ונסיב מידיהון וצר יתיה בשושיפא (יונתן); **הַחָרֹט** מִן הַחָרֹט (פשיטתא); "בחרט - כלי אומנות הצורפים, שחורצין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופינקסים" (רש"י) "א"ר לוי ישראל **יושבין למטן וחורטין את העגל שנאמר ויקח מידם ויצר אותו בחרט, והקב"ה למעלן חוקק לוחות ליתן להם דברות חיים שנאמר ויתן אל משה ככלתו. "** (תנחומא כי תשא יד)

לוחות - פסל-לך שני-לחות אבנים פראשנים; יח מה-הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יצר יצרו עליו לעשות אֱלִילִים אֱלֹמִים. (חבקוק ב 18); ג לא-תעשה לך פסל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּיָּם מִתַּחַת לָאָרֶץ (שמות כ 3)

"בשעה שנתן לו הקב"ה את ה**לוחות היו סובלים את עצמם**, כיון שירד וקרבו אל המחנה וראה את העגל פרח את הכתב מעליהם **ונמצאו כבדים על ידיו** של משה, מיד ויחר אף משה וישלך מידי". (מדרש תנחומא (ורשא) פרשת כי תשא סימן כו)

"כיון שעשו ישראל אותו מעשה, ביקש הקב"ה לחוטפן מידי של משה, וגברה ידו של משה, וחטפן ממנו. הוא שהכתוב משבח בסוף, ואומר: "ולכל היד החזקה" - ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינא *על ימינא* = יהא השלום על היד שגברה על הימין - ימינו של כביכול; ליברמן). **רבי יוחנן בשם רבי יוסה בר אביי: הלוחות היו מבקשין לפרוח, והיה משה תופשן, דכתיב: "ואתפוש בשני הלוחות"**. תני בשם רבי נחמיה: הכתב עצמו פרח. רבי עזר[י]ה בשם רבי יהודה בי רבי סימון: הלוחות היו משאוי ארבעים סאה, והכתב היה סובלן. כיון שפרח הכתב, כבדו על ידיו של משה, ונפלו ונשתברו (ירושלמי, תענית סח ע"ג) (ירושלמי תענית ד ה); "וישלך מידי את הלחת וישבר אתם תחת ההר" - לקח משה את הלוחות והיה יורד, והיו **הכתובים סובלין את עצמן ואת משה עמן, וכשראו את התופים ואת המחולות ואת העגל, ברחו הכתובים ופרחו מן הלוחות, ונמצאו כבדין על ידי משה, ולא יכול משה לסבול את עצמו ולא את הלוחות, והשליכן מידי, ונשתברו. שנאמר: "וישבר אותן תחת ההר" (פדר"א מה; תנחומא כי-תשא, סימן כו).**

על מה שברן? על שפרח הכתב מעליהם, ולפיכך שברן. מלה"ד? לדואר שהיה מהלך ופרוזדגיי"א בידו להכנס במדינה, ועבר בתוך הנהר, ונפלו הכתבים לתוך המים, ונמוחו האותיות. מה עשה אותו הדואר? קרע. שנאמר: "וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם". מה ראה? ראה האותיות שפרחו, ואף הוא שברן, שנאמר: "אשר שברת" (תנחומא עקב יא).

אמר ר' מאיר כיון שראה משה מה שעשו ישראל, מיד הביט בלוחות וראה שפרח הכתב מהן והשליכן לארץ, משל למה הדבר דומה? **לאדם שהיה בידו נר וכבה כיון שראה שכבה הנר**, אמר וזה למה בידי? מיד השליכו מידי. כך, כיון שעשו ישראל אותו מעשה פרח הכתב מן הלוחות. אמר משה אלו למה לי, מיד ויחר אף משה. (מדרש הגדול, [מה"ק] כי תשא ל"ב, יט).